

Dagmar Matinková, *Návraty volyňských Čechů a jejich asimilace se zvláštním zřetelem k Vyškovsku*. Disertační práce. Praha, Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra dějin a didaktiky dějepisu 2021, 250 s.

Téma životních osudů volyňských Čechů stále patří mezi aktuální, a to jak co se týče národních, tak i obecných dějin. Toto konstatování platí i přesto, že české dějepisectví (a nejen dějepisectví) má k tomuto tématu zpracovány jak zásadní syntetické, tak analytické práce. S ohledem na širší pramenů a nutnost pohledu činěného z dobového a prostorově komparačního hlediska (české, polského, ruského ...), je totiž stále ještě existuje řada možností dalších bádání nabízejících odpovědi na četné badatelské otázky. Týká se to především každodenního života, na nějž se D. Matinková v předložené práci zaměřila. Oprávněně tak učinila především na základě doposud ne zcela využitých, či dokonce i neznámých kronik, deníků a dalších osobnostních dokumentů, jež nadto zčásti doplnila bádáním formou oral history ve smyslu vzpomínek přímých účastníků či jejich potomků.

Letmý náhled na práci D. Matinkové tedy slibuje velmi zajímavé čtení, zjištění a závěry. V posouzení lze proto jednoznačně konstatovat, že záměr je nejen zcela oprávněný, ale i badatelsky relevantní a do jisté míry i inovativní. K tomu je možné již v úvodu dodat, že první z výše uvedených rovin, zajímavé čtení, čtenář skutečně v textu D. Matinkové v mnohém najde.

Ovšem, a mohu předeslat, že mnohem horší, to je pokud jde o očekávání ve smyslu metodologicky inovativní práce ve své podstatě se tematicky soustředující na otázky každodennosti či široce pojímaných kulturních dějin. Přitom jako jedno z východisek mohl posloužit obecně známý koncept britského historika E. Burka.

Práce je vhodně časově strukturována, i když lze zvažovat, zda bylo vsutku nutné se striktně držet chronologického postupu napodobujícího starší syntetizující práce věnované volyňským Čechům (aniž by bylo v úvodu uvedeno, že takovýto koncept bude z důvodu ... využit).. K úvaze o možném jiném přístupu, do jisté míry reflektujícímu retrospektivní postup v duchu někdejších paradigmat školy Annales či následné bohaté diskuse v českém dějepisectví 30. let 20. století, opravňuje i to, že vzpomínky a výpovědi očitých svědků, jež jsou podstatou výkladu 2. části práce (od pojednání o volyňských Čechích v meziválečném období) jsou nahlíženy dnešním, nebo alespoň novějším pohledem. Retrospektiva by byla oprávněná i ve smyslu vysvětlení širších souvislostí, jejichž „výsledek“ je v současnosti zřejmý, ale v době prožitku neznámý, či mohl působit ve svém směřování zcela odlišně (týká se to např. života volyňských Čechů v Rusku za panování imperátora, cara Alexandra II. či v době 1. světové války).

Nicméně hodnotíme práci v té podobě, v jaké byla předložena. Budu-li postupovat po jednotlivých kapitolách a zvažovat jejich hodnotu, pak nelze nejprve neuvést, že v úvodu práce se čtenář nedozví, co je jednoznačným cílem, jak bývá v kvalifikačních pracích zvykem. Nelze pochybovat ani o tom, že by totéž mělo být součástí abstraktu. Ale absence takového konstatování v abstraktu je, ke škodě věci, častá – stejně jako to, že v abstraktu chybí uvádění zvolených metod práce a to, co by mělo být jejím hlavním přínosem.

O cíli práce D. Martinkové lze proto usuzovat pouze z formulací o ovlivnění životních osudů volyňských Čechů regionálním národním a mezinárodním děním (s. 8) a z konstatování, že „jedním z úkolů této práce je mimo jiné zrevidovat některé názory na volyňské Čechy tradující se celá desetiletí“ (s. 8).

V následující pasáži Pramenná základna a stav bádání autorka upozorňuje na vcelku širokou pramennou základnu soustředěnou v různých archivních (často i soukromých) fondech, zmiňuje její dosavadní velmi slabé využití a upozorňuje na existenci primární i sekundární literatury, která o volyňských Čechích v českém prostředí vznikla. Podle mého názoru by v této pasáži bylo vhodné se zmínit i o sekundární literatuře, kterou autorka použila pro objasnění souvislostí a zasazení dění do doby a prostoru, a vysvětlit, proč nepoužila jinou (zejména jině než české a ruské provenience). Absence takového popisu totiž nutí k otázce, zůstanu-li na pozici „české historicko-rusistické klasiky“, proč např. autorka použila knihu M. Švankmajera a kol., Dějiny Ruska, Praha 1999 - skutečnost, že u použitého vydání neuvedla, že se nejednalo o jediné, tedy pořadí jeho vydání, považuji za velmi malý nedostatek, byť i svědčící i „jistě pečlivosti“ autorky, závažnější se mi jeví nepřiznání faktu, že jde o knihu populárně vědného charakteru, bez vědeckých odkazů a takovou, která byla ve své podstatě napsána v roce 1967; normalizační režim její autory proskriboval, a proto, po určitých změnách, ovšem nikoli v pouhém soustředění na politickou rovinu, doplněních a rozvinutí ve smyslu politického dění v Sovětském Svazu znovu vydána v roce 1995, aby se do roku 2010 dočkala dalších 5 vydání. Jde přitom o knihu popularizačního rázu, která obsahuje řadu klišé, jež dnešní dějepisce (západní i východní) opakovaně vyvrátilo. Česká novější popularizující verze Dějin Ruska, jež vydalo NLN v roce 2017 - Z. Vydra a kol., Dějiny Ruska -, je na tom o poznání lépe. Z již delší dobu vyvrácených klišé upozorňuji např. na konstatování o zaryté neochotě ruského imperátora, cara Mikuláše I. k reformování (za jeho panování se sešlo 10 tajných výborů věnující se možností zrušit nevolnictví, intelektuálové po bedlivé perlustraci cestovali „na zkušenou na „Západ“, Rusko se stalo trvalou součástí evropského mocenského (i když konzervativního) systému ...), či konstatování o vládě Alexandra II, která „dávala i proslovanské Evropě jisté naděje“ (s. 22). K absenci zásadních publikací, jež mohly být využity pro kontext doby a prostoru upozorňuji dále např. na čtyřsvazkovou práci V. Fice o československých legiích v Rusku či již i do češtiny přeloženou knihu Kevina J. McNamary Velký sen dvou malých národů, k meziválečnému období pak M. Reimana a kol., Dějiny SSSR či E. Voráčka a kol. Dějiny československo-sovětských vztahů, atd.

Vlastní pojednání o volyňských Čechích postavila D. Martinková na klasickém chronologickém postupu se vstupy tvořenými životními osudy významných osobností volyňských Čechů. Protože zejména ke genezi českého vystěhovalectví na Volyň a jeho vývoji v období do roku 1945, ale i k jednotlivým předním osobnostem, jak ostatně autorka výše uvedla, vzniklo vícero fundamentálních prací, bylo by možné od práce očekávat, že se výklad zaměří i na kritické zhodnocení jejich pojednání, stanovisek a názorů (viz také úkol definovaný v úvodu práce D. Martinkové). Podtrhuji, že pokud by tak bylo učiněno, byl by naplněn hlavní úkol disertační práce: prokázání schopnosti kritického posouzení prací dřívějších autorů a vyzdvihnutí vlastního přínosu. Autorčin přístup je však jiný: předkládá „příběh“, v němž jsou jen občas uvedeny odkazy na prameny a literaturu, z nichž jí výklad

vyplývá. Takový přístup není pro disertační práci aspirující na přiznání vědecké hodnosti Ph.D., zcela obvyklý.

Autorka nepochybně pracovala s širokou pramennou základnou a mnohé věci čerpala s využitím metod orální historie. Její zanícení pro věc, úsilí objevit věci nové (ovšem bez bezchybné rekognoskace analytických prací, jež k danému tématu již vznikly) a snaha sestavit čtenářsky zajímavý text v chronologickém popisu však skryla „důkazní fakta“. Odkazy na použité prameny a literaturu jsou zejména v první části práce uváděny sporadicky a z pro mne neznámých důvodů jen na místech zcela nezbytných (aby bylo zřejmé, že pramen byl použit). Čtenář se tudíž může pouze domnívat, že konstatování týkající se i zásadních událostí z dění 19. století či první poloviny 20. století, jež autorka v textu uvádí, jsou získána z kritického zhodnocení pramenů, nikoli z jejich pouhého převyprávění či využití jiného než jediného zdroje (a tudíž absentujícího porovnání tvrzení plynoucích z tzv. ego dokumentů). Jako příklad uvádím absenci zdrojů citovaných a analyzovaných dokumentů typu tzv. memoranda M. Priklonského (s. 75–76), Statutu o zajatcích (s. 77), telegramu členů kolegia velitelů Vladivostocké skupiny legionářů (s. 85) či pojednání o tzv. Dámském výboru (s. 82.)

Za podstatný, i když ne zcela zásadní nedostatek knihy, považuji vcelku časté prohřešky proti češtině. Z některých formulací se lze pouze domnívat, co jimi autorka chtěla říci, celkový dojem zhoršují gramatické chyby, včetně zásadních prohřešků proti shodě podmětu s přísudkem. Bylo by také vhodné vyvarovat se formulací typu: „...avšak podpora hromadné reemigrace Čechů do vlasti v tomto období nebyla Československým státem podporována“ (s. 9), „Emigrace do Ruska začala ve velkém měřítku již po 2. polovině 19. století“ (s. 19) nebo „důvodem byly blízké vztahy Československa a SSSR ... a také zde žilo velké množství ...“ (s. 86)

U internetových odkazů je zvykem uvádět datum jejich použití! Při citaci článku ve sborníku je obvyklé uvádět „in“, nikoli „v“. Nezvykle působí zkracování dalších citací s uvedením textu „dále jen při uvedení plné citace“. Navíc styl, který autorka v práci zvolila, není jednotný, někde absentuje i odkaz na konkrétní strany.

Z formulačních nepřesností či dokonce zřejmých nejasností upozorňuji např. na konstatování o „přijímání cizinců k občanství“. Jde o to, že v Rusku až do pádu monarchie existovalo „občanství“ výhradně ve formě poddanství k ruskému carovi, nikoli státu či společnosti. Zmínka o účasti F. Palackého a F. L. Riegra na etnografické výstavě v Moskvě by měla být doplněna vysvětlením jejich účasti na tzv. slovanském sjezdu v Petrohradě, který etnografickou výstavu doprovodil, neboť právě tam se tito činitelé setkali s předními představiteli ruského státu a tam řešili pro ně zásadní věci. (Nedostatek patrně vznikl využitím pouze beletrizujícího textu M. Šestáka, nikoli práce K. Kazbundy, či prací novodobých autorů pojednávajících o slovanství a panslavismu). Na s. 24 autorka uvádí termín „vládní nařízení“. Podotýkám, že v této době v Rusku neexistoval ministerský kabinet, ukaz / manifest mohl být buď carský, nebo konkrétního ministra (vydaný se souhlasem cara). Označení „duma“ (s. 78) je nevhodné. Rusko mělo v této době celou řadu „dum“, např. městské. Autorkou myšlená Státní дума musí mít v odborném textu vždy uvedena s příslušným přívlastkem (lze uvést i Imperiální ...). Obdobně nelze použít pouze termín „prozatímní výbor“ pro „Prozatímní

výbor Státní dumy“ (s. 78.). Na s. 84 mi není jasné, co autorka míní termínem „Sověť národních komisařů“? Pokud má jít o vládu, pak obvyklý termín je Rada lidových komisařů.

Není mým cílem vyjmenovávat všechny drobné či větší nedostatky práce. Takové lze najít v každé práci a je na dalších znalostech a zkušenostech autora / autorky, aby se z upozornění na ně poučil /la a dále ve svých pracích vyvaroval /la.

Práce D. Martinkové má nepochybně i svoje přednosti. Především jde o samotný fakt sledování problematiky života volyňských Čechů a jeho proměn v určité časové periodě. Je otázkou, zda je nutné / potřebné tak činit formou „příběhu“. I při zvolení jiné formy, např. exkurzů do záležitostí, které vskutku doposud nebyly sledovány, je však nutné přesvědčit o zevrubné analyticko-kritické práci s prameny, schopnosti porovnat různé údaje a vytvořit relevantní zobecňující závěr. Pokud je cílem objasnit na odborné bázi každodenní život volyňských Čechů (např. formou vzpomínek Anny Rampasové na s. 100–104) pak je nutné v disertační práci opakovaně odkazovat na různé zdroje, nikoli jedinou kroniku a demonstrovat tak obecné či jedinečné, relevantní pro stěžejní téma - každodennosti. Právě uvedená čtyřstránková pasáž o A. Rampasové je příkladem pravděpodobného přístupu autorky – přepisu jednoho zdroje, který je na zmíněném prostoru pěti stran zmiňován pouze 2x (samotný pramen má osm stran).

Práce D. Martinkové má svoje klady především jako sestavený soubor životních osudů různých osobností (i když vzhledem k výše uvedenému je často diskutabilní, nakolik jsou výsledkem autorčiny analytické práce s prameny a kritického zhodnocení literatury a nikoli pouhým sestavením - převyprávěním v několika zdrojích (např. i v kronikách) pojednaných skutečností.

Celkově lze uvést, že předložený text je zajímavým svědectvím o proměně života volyňských Čechů v průběhu dlouhého časového období. Nepochybně obsahuje nové poznatky týkající se života volyňských Čechů, stejně jako naznačuje možnosti jejich dalšího prohlubování metodami orální historie a srovnáním údajů uváděných v různých ego dokumentech. Kvalitní disertační práce však vyžaduje jednoznačně průkaznou kritickou práci s prameny a primární i sekundární literaturou. Pokud tak autorka činila, je nezbytné, aby vše při ústním jednání náležitě vysvětlila, případně ještě dříve práci upravila ve smyslu omezení vysvětlujících poznámek na úkol odkazů na zdroje. V samotném textu by se pak opakovaně mělo objevovat kritické zhodnocení dosavadních názorů. Obhajobu práce proto podmiňuji vysvětlením autorčina přístupu a přesvědčením účastníků řízení, věřím, že se jej bud moci zúčastnit osobně, že její přístup byl pro jí připravenou odbornou práci relevantní a pro jí zvolené téma přiměřený.

V Brně dne 17. 11. 2021

Doc. PhDr. Radomír Vlček, CSc.